

Яна БУЧКОВСЬКА

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ФІНАНСУВАННЯ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Проведено дослідження сутності системи фінансування дошкільної освіти та обґрунтовано авторське тлумачення цього поняття. Розвинуто теоретичні основи джерел і форм фінансування дошкільної освіти відповідно до сучасних умов функціонування національної економіки на інтересів суспільства. Розкрито принципи системи фінансування дошкільної освіти.

Концепція гуманітарного розвитку домінує в усіх розвинених країнах. На цій основі відбувається формування економічної системи держави та її складової – фінансової системи. Підпорядкування фінансової системи інтересам суспільства є необхідною умовою створення сприятливого середовища для розвитку людини з усіма її потребами. При цьому варто зауважити, що фінансові ресурси впливають на забезпечення не лише сьогодишніх потреб суспільства, але й потреб, користь від яких населення одержуватиме в майбутньому періоді. З огляду на це, фінансування послуг дошкільної освіти має важливе значення для суспільства не лише в момент їх надання, а й справляє визначальний вплив на формування майбутнього покоління. Адже за оцінками психологів і педагогів, виховання у ранньому дитячому віці визначає риси характеру людини та значно впливає на її розумові здібності у дорослому періоді.

Формування ринкових відносин в Україні, складні трансформаційні процеси в суспільстві потребують розвитку системи фінансування дошкільної освіти. Як засвідчує вітчизняна практика, в нашій державі спостерігається чимало проблем у сфері до-

шкільної освіти, що негативно впливає на якість та доступність відповідних послуг, у зв'язку з чим відбувається погіршення рівня життя населення, створюються негативні передумови формування людського капіталу, підривається економічний потенціал країни у майбутньому. На наше переконання, багато проблем надання послуг дошкільної освіти спричинені недоліками системи фінансування. Більшість її елементів, які сьогодні функціонують, успадковані від командно-адміністративної економіки і не відповідають потребам сьогодення. В умовах радикальної трансформації економічних інститутів в країні, поширення ринкових принципів у більшість сфер суспільного життя потребує адекватного реформування також система фінансування дошкільної освіти. В основі таких заходів має бути науково обґрунтована концепція формування ефективної системи фінансування дошкільної освіти.

Проблематика теоретичних положень системи фінансування була предметом досліджень багатьох відомих вітчизняних і зарубіжних вчених, таких як Л. М. Алексеєнко, В. А. Андрущенко, О. Д. Василик, В. Г. Дем'яниншин, А. Г. Загородній, О. П. Ки-

риленко, І. О. Луніна, В. М. Федосов, С. І. Юрій та ін. У їх працях ґрунтовно висвітлені теоретичні положення фінансової науки, зокрема розкриті важливі аспекти системи фінансування як держави загалом, так і окремих підприємств, установ і організацій. Сучасні умови функціонування фінансової системи України передбачають високу динаміку економічних і суспільно-політичних процесів в нашій державі. Це зумовлює потребу в нових наукових дослідженнях, які сприяли б вирішенню нових завдань, що виникають перед фінансовою наукою.

Зважаючи на зазначене, метою статті є розвиток концептуальних положень системи фінансування дошкільної освіти, яка базується на ринкових засадах функціонування економіки та враховує потреби суспільства у відповідних послугах.

Дослідження теоретичних засад фінансування дошкільної освіти передбачає насамперед визначення закономірностей цього процесу властивих, насамперед, транзитивним економікам. Це дасть змогу з'ясувати закономірності застосування тих чи інших методів і форм фінансування і, відповідно, обирати ті з них, які найбільш оптимально відповідають загальним економічним умовам та інтересам громадськості.

Дослідження концептуалізації системи фінансування дошкільної освіти передбачає з'ясування насамперед понятійного апарату. Термін фінансування часто застосовується в науковій літературі як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Російські вчені, автори Великого економічного словника наводять загальне визначення поняття "фінансування" – забезпечення необхідними фінансовими ресурсами видатків на здійснення, розвиток чого-небудь [1, 1340]. Наведене визначення є найбільш загальним і загалом коректно відображає сутність наведеного поняття. Втім, з метою всебіч-

ного дослідження цього поняття наведемо також більш деталізовані тлумачення цього терміна.

Низка вітчизняних і зарубіжних вчених конкретизують напрямки фінансового забезпечення. Так, українські дослідники А. Г. Загородній і Г. Л. Вознюк наводять трактування фінансування як забезпечення фінансовими ресурсами економіки держави, соціальних потреб і програм, виробництва продукції, науково-технічних досліджень, будівництва й переобладнання підприємств, а також утримання бюджетних організацій тощо [2, 948]. Перевагою запропонованого визначення є обґрунтування необхідності врахування широкого спектру напрямків фінансового забезпечення. Втім, на нашу думку, наведений перелік напрямків фінансового забезпечення є несистемним, а окремі наведені напрямки фінансового забезпечення є складовими інших – більш загальних напрямків. Частково вирішили цю проблему російські науковці Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовський, О. Б. Стародубцева, які пропонують визначення фінансування як забезпечення необхідними фінансовими ресурсами всього господарства країни, регіонів, підприємств, підприємців, громадян, а також різноманітних економічних програм і видів економічної діяльності [3, 360]. В основі запропонованих напрямків фінансового забезпечення вчені, цілком оправдано, лежить склад економічних суб'єктів. Проте ми не поділяємо позицію стосовно зарахування до цілей фінансового забезпечення винятково економічних програм, оскільки не менш важливими часто є також соціальні програми.

Зарубіжні вчені, обґрунтовуючи визначення поняття фінансування, часто розкривають його сутність разом з пов'язаними з цим поняттям словами. Так, французькі вчені І. Бернар і Ж.-К. Коллі доводять логічну пов'язаність фінансування (Financing)

з поняттям “успішне завершення” будь-якої ініціативи, операції або початку справи. Відповідно слово “фінансувати” означає накопичити ресурси, щоб довести до успішного кінця, завершити операцію, тобто зробити так, щоб до кінця періоду покрити потреби в ресурсах або грошима, або платіжними засобами, або цінностями, котрі стоять за цими операціями [4, 739–741]. Вчені викремлюють два види фінансування – фінансування в масштабах усієї економіки і фінансування на рівні підприємства. В умовах ринкової економіки і демократичних відносин у суспільстві саме орієнтування на досягнення позитивного результату, на нашу думку, є необхідною умовою фінансування будь-яких напрямків чи здійснюваних заходів. Саме через це, вважаємо, що запропонований підхід до визначення поняття “фінансування” науковців І. Бернар і Ж.-К. Коллі є таким, що вартує уваги при подальшому вдосконаленні досліджуваного поняття. Інший зарубіжний вчений Дж. Блек визначення фінансування пов’язує з поняттям офіційного/державного фінансування [5, 285]. Попри те, що наведений підхід звужує значення слова “фінансування”, в тому вигляді, якому трактують інші вчені, запропонований підхід орієнтує інших вчених на дослідження основної складової фінансування – на державне фінансування.

Підводячи підсумки дослідження поняття “фінансування”, запропонуємо авторське визначення цього терміна як забезпечення фінансовими ресурсами національної економіки, галузей, регіонів, юридичних осіб, підприємств, домогосподарств та інших економічних суб’єктів, а також програм і заходів з метою досягнення запланованих економічних результатів та/або соціального ефекту.

Як вже зазначалося вище, успішне функціонування дошкільної освіти неможливе без ефективного забезпечення фінансовими ресурсами. При чому йдеться не стіль-

ки про обсяги цих ресурсів, а й про механізм їх спрямування установами, що виконують відповідні функції. В цьому разі створюються необхідні умови для активізації чинників економічної і суспільної поведінки економічних суб’єктів, спрямованої на повноцінне забезпечення потреб суспільства та національної економіки в послугах дошкільної освіти. Зазначене доводить необхідність розгляду проблеми забезпечення фінансовими ресурсами дошкільної освіти як цілісної системи її фінансування.

Слово “система” широко використовується в українській мові і має іншомовне походження (від грецького *systema* – ціле, складене з частин, поєднання). Основними значеннями цього слова є: 1) певний порядок у розташуванні частин, стрункий ряд, зв’язане ціле; 2) сукупність принципів, покладених в основу певного вчення; 3) форма суспільного устрою; 4) форма, спосіб побудови, організація чого-небудь; 5) сукупність установ, організаційно об’єднаних в одне ціле; 6) сукупність частин, пов’язаних спільною функцією [6, 507]. Поняття системи наведено в Великому економічному словнику, яке означає множину взаємопов’язаних елементів, що знаходяться у відносинах і зв’язках один з одним, які складають цілісне утворення [6, 1083].

Вітчизняні вчені Л. М. Алексєнко та В. М. Олексієнко наводять декілька визначень категорії “система” – множина законірно пов’язаних між собою елементів (предметів, явищ, знань тощо), яка представляє собою певне цілісне утворення; порядок, зумовлений планічним, правильним розташуванням складових у певному зв’язку, чіткій послідовності дій тощо [7, 567]. Схожі трактування цієї категорії пропонують інші українські вчені, зокрема, Б. А. Карпінський і О. В. Герасименко, як сукупність елементів, що перебувають у відношеннях і зв’язках між собою й утворюють

певну цілісність, єдність [8, 172]. Доволі ємне визначення категорія “система” наведено в економічному енциклопедичному словнику за редакцією С. В. Мочерного, відповідно до якого категорія “система” трактується як комплекс підсистем, елементів і компонентів та притаманних їм властивостей, взаємодія між якими та середовищем зумовлює якісно або сутнісно нову інтегративну цілісність [9, 311–312].

На наш погляд, стосовно фінансових явищ найбільш доцільно використовувати термін система як сукупність взаємопов’язаних елементів та притаманних їм властивостей, що знаходяться у відношеннях і зв’язках один з одним, які складають цілісне утворення.

В такому разі система фінансування дошкільної освіти – це сукупність взаємопов’язаних елементів та притаманних їм властивостей, що знаходяться у відношеннях і зв’язках один з одним, які складають цілісне утворення – забезпечення фінансовими ресурсами дошкільної освіти загалом, окремих складових дошкільної освіти, підприємств, установ і організацій та інших економічних суб’єктів, що надають послуги дошкільної освіти, а також програм і заходів у сфері дошкільної освіти з метою досягнення запланованих економічних результатів та/або соціального ефекту. Запропоноване авторське визначення системи фінансування дошкільної освіти дає змогу з’ясувати усі складові цього фінансового явища у своїй сукупності. В результаті створюються сприятливі передумови для пошуку оптимальних елементів системи фінансування дошкільної освіти, які найбільше відповідатимуть створеним умовам в економіці та інтересам суспільства.

Враховуючи результати наукових досліджень, зазначимо, що основними складовими системи фінансування дошкільної освіти є джерела фінансування, форми фінансування та принципи фінансування [3, 360; 10, 22–23; 11, 94].

З метою ґрунтовного висвітлення концептуальних засад системи фінансування дошкільної освіти, проведемо більш детальне дослідження теоретичних основ кожної складової цієї системи.

Багато вчених приділяють увагу з’ясуванню джерел ресурсів фінансування тих чи інших цілей. Найбільш загальний склад джерел фінансування наводить А. Г. Загородній і Г. Л. Вознюк, які до їх складу зараховують грошові накопичення підприємств та кошти державного бюджету [2, 948]. На нашу думку, запропонований склад джерел фінансування є не зовсім коректним і неповним. Недоцільно до цього складу зараховувати кошти державного бюджету, а кошти місцевих бюджетів не включати. Крім цього, автори обійшли увагою деякі джерела, як от гранти міжнародних організацій тощо. Більш повний перелік джерел фінансування наводять Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовський, О. Б. Стародубцева, котрі до їхнього складу зараховують власні, внутрішні джерела; зовнішні джерела – асигнування із коштів бюджету; кредитні ресурси; зарубіжну допомогу; внески інших осіб [3, 360]. На нашу думку, на основі цього підходу доцільно сформулювати склад джерел фінансування дошкільної освіти. Враховуючи те, що бюджетні асигнування мають суттєві особливості порівняно з іншими джерелами, а також те, що вони становлять основну ресурсну базу дошкільної освіти, вважаємо, що їх доцільно виокремити в групу джерел фінансування – бюджетні асигнування. В такому разі джерела фінансування дошкільної освіти доцільно згрупувати у три напрямки – власні фінансові ресурси, бюджетні асигнування, залучені фінансові ресурси (рис. 1).

Враховуючи те, що послугам дошкільної освіти властиві ознаки як суспільних, так і приватних благ, наявні економічні передумови

Рис. 1. Джерела фінансових ресурсів системи фінансування дошкільної освіти*

* Складено автором.

мови для надання цих послуг суб'єктами підприємництва на ринкових засадах. Досвід багатьох держав, в тому числі України, засвідчує можливість надання таких послуг на платній основі. В такому разі одним із джерел фінансування дошкільної освіти є доходи підприємств, що надають послуги дошкільної освіти. В окрему групу власних фінансових ресурсів, на нашу думку, доцільно зарахувати також власні фінансові ресурси державно-приватного партнерства. Зарубіжна практика вирішення проблеми якісного покращення матеріально-технічного забезпечення освітніх закладів засвідчує високий потенціал державно-приватного партнерства [12, 61]. Враховуючи те, що різні схеми організації державно-приватного партнерства передбачають відмінні моделі фінансування, детально з'ясувати їх можна в межах окремої групи власних фінансових ресурсів.

Зважаючи на властивості послуг дошкільної освіти, бюджетні асигнування є основним джерелом їх фінансування не лише в Україні, а й в інших країнах з транзитивною економікою та в розвинених державах. Бюджетні асигнування охоплюють ресурси загального фонду бюджету, власні надходження бюджетних установ, кошти бюджету розвитку місцевих бюджетів та інші доходи спеціального фонду.

В окрему групу винесено залучені фінансові ресурси підприємствами, установами й організаціями, що надають послуги дошкільної освіти. У складі цієї групи важлива роль відведена грантам неурядових організацій, які слугують спонукальним чинником до більш ефективної діяльності освітніх установ.

Зважаючи на джерела фінансових ресурсів та напрямки їх спрямування, обирають ту чи іншу форму фінансування дошкільної освіти. Вчені виокремлюють низку

форм фінансування: самофінансування, проектне фінансування, бюджетні кредити, кошторисне фінансування, бюджетні трансферти [2, 948; 11, 94; 13, 38–39]. На нашу думку, потребою сьогодення ж пошук новітніх форм фінансування, які найбільше відповідали б сучасним запитам як економіки країни, так і суспільства. Такою формою має стати програмно-цільове бюджетування, яке дає змогу оптимізувати використання обмежених бюджетних ресурсів на найбільш пріоритетні програми і заходи.

Розглядаючи концептуальні основи фінансування дошкільної освіти, необхідно з'ясувати принципи фінансування. На думку професора В. Л. Андрущенко, принципи мають відповідати таким критеріям: 1) принцип має бути внутрішньо несуперечливим; відображати ясність і повноту змісту більш лаконічно; 3) нести в собі ознаки обов'язковості; виражати оригінальну позицію автора принципу [14, 30].

Одним із найважливіших принципів фінансування дошкільної освіти є принцип відповідності. Сутність його полягає в тому, що встановлені стандарти надання послуг дошкільної освіти мають визначати обсяг та структуру фінансових ресурсів. Лише в разі дотримання принципу відповідності можна говорити про можливість надання цих важливих послуг відповідно до суспільних потреб.

Поняття принципу безперервності полягає в тому, що фінансування необхідно розглядати як безперервний процес руху фінансових ресурсів. В цьому контексті здійснене фінансування, з одного боку, є кінцевим етапом руху фінансових ресурсів, а з іншого – доходами для працівників бюджетних установ, які отримують заробітну плату, виручкою суб'єктів підприємницької діяльності, які постачали товари та послуги для потреб бюджетних установ і т. д. [15, 285].

Принцип раціональності передбачає необхідність ефективного використання

обмежених фінансових ресурсів. Без належного оцінювання результатів діяльності суспільного сектору важко відповісти на запитання про оптимальний баланс між суспільним та приватним сектором [16, 68]. В розвинених країнах застосовують спеціальні методи оцінки таких видатків, наприклад, аналіз вигід і витрат, на підставі яких роблять висновок про ефективність можливих видатків та про доцільність їх здійснення [17, 13].

Принцип збалансованості застосовують як щодо здійснюваного фінансування дошкільної освіти загалом, так і щодо окремих його складових. Перше його значення полягає в тому, що обсяг фінансування має відповідати можливостям суб'єктів, які здійснюють це фінансування. Друге значення принципу ґрунтується на необхідності забезпечення тривалої в часі та пропорційного в обсязі відповідності одних напрямів фінансування іншим [15, 288]. Структурну збалансованість фінансування можна розуміти в двох значеннях: зовнішню збалансованість, під якою розуміють необхідність забезпечення рівності окремих напрямів фінансування певним надходженням. Необхідність дотримання цього принципу зумовлена цільовим характером окремих надходжень (наприклад, формування бюджету розвитку здійснюється в межах визначених доходів); внутрішню структурну збалансованість, яка означає необхідність збалансованого розподілу фінансування між окремими напрямками. Так, надзвичайно важливо забезпечити збалансований розподіл видатків споживання та видатків розвитку.

Підводячи підсумок проведеного дослідження, зауважимо, що система фінансування дошкільної освіти є складним процесом, від ефективності функціонування якого залежить не лише добробут сьогоденного покоління, а й перспективи еволюції національної економіки та розвитку людського ка-

пiталу в майбутньому. Зважаючи на багато-гранність предмету дослідження, не всі його аспекти досконало з'ясовано. Подальшого дослідження, на нашу думку, потребують визначення оптимальних умов для застосування тих чи інших джерел і форм фінансування дошкільної освіти.

Література

1. *Большой экономический словарь* / Под ред. А. Н. Азрияна. – 7-е изд., доп. – М.: Институт новой экономики, 2007. – 1472 с.
2. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. *Фінансово-економічний словник*. – К.: Знання, 2007. – 1072 с.
3. Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. *Современный экономический словарь*. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 496 с.
4. Бернар И., Колли Ж.-К. *Толковый экономический и финансовый словарь: французская, русская, английская, испанская терминология: В 2-х т.* – Т. 1: Пер. с фр. – М.: Международ. отношения, 1997. – 784 с.
5. Блэк Дж. *Экономика: Толковый словарь: англо-русский*. – М.: ИНФРА-М, Изд-во: "Весь Мир", 2000. – 840 с.
6. *Великий комплексний словник української мови*. – Х.: Торсіне плюс, 2009. – 768 с.
7. *Економічний тлумачний словник: власність, приватизація. Ринок цінних паперів (українсько-англійський-російський)* / Л. М. Алексєєнко, В. М. Олексієнко. – Тернопіль: Астон, 2003. – 672 с.
8. Карпінський Б. А., Герасименко О. В. *Фінансово-інвестиційний словник: Навчальний посібник*. – Львів: Магнолія Плюс, 2005. – 304 с.
9. *Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. Т. 2* / С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. В. Устенко, С. І. Юрій; За ред. С. В. Мочерного. – Львів: Світ, 2006. – 568 с.
10. *Фінансові важелі подолання бідності в Україні: Моногр.* / О. П. Кириленко, І. І. Білоус, Б. С. Малиняк та ін.; За ред. О. П. Кириленко. – Тернопіль: ТНЕУ, 2010. – 432 с.
11. *Фінанси: Підручник* / С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексєєнко, І. В. Зятковський, О. П. Кириленко та ін.; За ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.
12. Гафурова Г. Т. *Финансовое обеспечение механизмов государственно-частного партнерства в образовании // Финансы и кредит*. – 2013. – № 45. – С. 61–71.
13. Дем'янишин В. Г. *Бюджетне фінансування та його особливості в сучасних умовах*. – Світ фінансів. – 2007. – № 2. – С. 34–48.
14. Андрущенко В. Л. *Принципи оподаткування та їх протипоставлення // Збірник наукових праць Міжрегіональної фінансово-юридичної академії (економіка, право)*. – 2011. – № 1. – С. 30–37.
15. Бакша Н. В., Гамукин В. В., Свинцова А. П. *Аспекты бюджета: императивный, экономический, финансовый, налоговый, расходный, социальный*. – М.: Издательство ИПО "Профиздат", 2001. – 416 с.
16. Стігліц Джозеф Е. *Економіка державного сектора* / Пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський. – К.: Основи, 1998. – 854 с.
17. Кириленко О. П., Малиняк Б. С. *Теоретичні основи формування видаткової частини місцевих бюджетів // Наука й економіка*. – 2006. – № 1. – С. 6–16.